

Romànic hispànic

Codi: 100570
Crèdits: 6

Titulació	Típus	Curs	Semestre
2500239 Història de l'Art	OT	3	0
2500239 Història de l'Art	OT	4	0

Professor/a de contacte

Nom: Manuel Antonio Castiñeiras Gonzalez
Correu electrònic: Manuel.Castineiras@uab.cat

Utilització d'idiomes a l'assignatura

Llengua vehicular majoritària: català (cat)
Grup íntegre en anglès: No
Grup íntegre en català: Sí
Grup íntegre en espanyol: No

Altres indicacions sobre les llengües

El català serà llengua vehicular però qui vulgui pot fer els debats, exposicions i probes escrites en castellà.

Equip docent

Carlos Sanchez Marquez

Prerequisits

S'ha de tenir un mínim coneixement d'anglès o francès per poder acomplir algunes de les activitats supervisades i autònomes.

Objectius

Contextualització:

L'assignatura és un optativa de quart curs destinada a complementar el que l'alumne ha après en la matèria *Historia General de l'Art Medieval*, de 24 ECTS), durant el segon i tercer curs de grau.

La docència de Romànic Hispànic permetrà a l'alumne aprofundir en l'evolució de l'art dins l'Espanya dels segles XI al XIII. Per una banda, l'ajudarà a aconseguir un coneixement geogràfic, polític i cultural de la diversitat dels regnes peninsulars. Per l'altra, li mostrarà els diversos fenòmens artístics-culturals característic de l'època, com ara l'eclosió de l'art del Camí de sant Jaume o de l'estil internacional anomenat "Art 1200". A més, es donarà molta importància a la comprensió dels fenòmens artístics de la Península Ibèrica en relació amb el que passa en altres regions d'Europa, especialment, França.

Objectius:

1-Proporcionar a l'alumne un bon coneixement de les diverses manifestacions de l'art romànic dins l'àmbit peninsular, amb especial referència a la seva evolució cronològica, formal i tipològica.

2-Aconseguir que l'alumne assoleixi coneixements de les interrelacions entre art i context històric, polític i cultural de l'Espanya romànica, així com de les diverses funcions i continguts de l'obra d'art en aquest període.

Competències

Història de l'Art

- Analitzar amb esperit crític, a partir dels coneixements adquirits, l'obra d'art en les seves diferents facetes: valors formals, significat iconogràfic, tècniques i procediments artístics, procés d'elaboració i mecanismes de recepció.
- Desenvolupar un pensament i un raonament crítics i saber comunicar-los de manera efectiva, tant en les llengües pròpies com en una tercera llengua.
- Generar propostes innovadores i competitives en la recerca i en l'activitat professional.
- Interpretar l'obra d'art en el context en el qual es va gestar i relacionar-la amb altres formes d'expressió cultural
- Que els estudiants hagin desenvolupat aquelles habilitats d'aprenentatge necessàries per emprendre estudis posteriors amb un alt grau d'autonomia
- Que els estudiants puguin transmetre informació, idees, problemes i solucions a un públic tant especialitzat com no especialitzat.
- Que els estudiants sàpiguen aplicar els coneixements propis a la seva feina o vocació d'una manera professional i tinguin les competències que se solen demostrar per mitjà de l'elaboració i la defensa d'arguments i la resolució de problemes dins de la seva àrea d'estudi.
- Reconèixer l'evolució de la imatge artística des de l'antiguitat fins a la cultura visual contemporània.
- Respectar la diversitat i la pluralitat d'idees, persones i situacions.

Resultats d'aprenentatge

1. Analitzar els creadors d'un fenomen artístic en un determinat context cultural.
2. Analitzar els receptors d'un fenomen artístic en un determinat context cultural.
3. Analitzar les idees artístiques sobre un fenomen artístic en un determinat context cultural.
4. Analitzar una imatge artística i situar-la en el seu context cultural.
5. Aplicar els coneixements iconogràfics a la lectura de la imatge artística
6. Buscar, seleccionar i gestionar informació de manera autònoma tant en fonts estructurades (bases de dades, bibliografies, revistes especialitzades) com en informació distribuïda a la xarxa
7. Coordinar equips de treball, desenvolupant habilitats de resolució de conflictes i presa de decisions
8. Definir i explicar amb precisió un objecte artístic amb el llenguatge propi de la crítica d'art.
9. Distingir les tècniques i el procés d'elaboració d'un objecte artístic
10. Estimular la creativitat i fomentar idees innovadores.
11. Examinar una imatge artística i distingir-ne els valors formals, iconogràfics i simbòlics.
12. Explicar els mecanismes de recepció d'una obra d'art.
13. Identificar les idees principals i les secundàries i expressar-les amb correcció lingüística
14. Participar en debats sobre fets històrics respectant les opinions d'altres participants.
15. Reconstruir el panorama artístic d'un determinat context cultural
16. Relacionar una imatge artística amb altres fenòmens culturals de la seva època.
17. Saber exposar amb eficàcia els coneixements, oralment i per escrit.
18. Treballar en equip, respectant les opinions alienes i dissenyant estratègies de col·laboració.

Continguts

Tema 1. L'estudi de l'art romànic hispànic: de la fascinació per l'Islam a la redescoberta del camí de Sant Jaume. -Prosopopeia, nació i espiritualitat. -Canonització i internacionalitat del romànic hispànic. -Els reptes de l'actualitat

Tema 2. Entre tradició i innovació: la introducció del romànic als regnes peninsulars. - Unitat i disgregació política: El regne de Lleó. Sancho III el Mayor i els seus hereus. -Les transformacions eclesiàstiques: del ritu hispànic al ritu llatí. -L'arquitectura i el "tesor" de San Isidoro de León. Els iveris i els manuscrits de Sant Millán de la Cogolla. -L'Aragó "lombardista" i ecos del primer romànic a Occident.

Tema 3. El romànic ple I: l'art del Camí de Sant Jaume com argument (1075-1125). -La introducció de Cluny. -L'eclosió del Camí de Sant Jaume. -Una nova arquitectura. Tipologia i funció: l'església de peregrinació, plantes basilicals i cossos occidentals. -Reforma gregoriana i sorgiment de l'escultura monumental. Un esguard al món antic. La qüestió de Jaca i Frómista. L'era de les portades i l'art del Midi francès: Jaca, Loarre, León, Santiago de Compostel·la, Conques i *Toulouse -Iter picturae sancti Iacobi?* San Juan de la Peña, Bagüés, Perazancas, Mondoñedo. -Els *scriptoria* i les arts sumptuàries.

Tema 4. El romànic ple II: un nou context per a la transformació i expansió de les arts figuratives (1120-1150). -El claustre del Silos I: una qüestió oberta -L'expansió de l'art aragonès i navarrès. L'arquivolta com a tema: Pamplona, Oloron, Uncastillo, Leire, Santa Maria de Carrión. La pintura pirenaica dins i fora de les seves fronteres: Roda d'Isàvena sota el bisbe Ramon: Roda; Taüll, el cercle de Pedret i la pintura sobre taula a Catalunya. La pintura romànica a Castella: Berlanga, Gormaz i Maderuelo. -San Justo de Segovia.

Tema 5. El tardorromànic i l'art 1200: a la recerca de nous paradigmes. -L'arquitectura com a forma simbòlica. -Les còpies del Sant Sepulcre: romànic i ordes militars. -Les esglésies cupulades del Duero: Zamora, Salamanca, Toro. -L'irrupció del Císter i el seu impacte -L'era dels grans obradors: Carrión, Àvila i Borgonya; Aguilar de Campoo. El Segon Mestre de Silos. El Mestre Mateo. Oviedo. El Mestre de San Juan de la Peña, Aragó i Navarra -Pintura i miniatura 1200: Sigena i Arlanza. -Els escriptors de Compostel·la, León i Castella.

Tema 6. La dona i les arts al Romànic: llinatge, patronatge i devoció. Les dones artistes.

Tema 7. El artista romànic. Formació, identitat i estatus.

Metodologia

L'assignatura es fonamenta en la classe magistral, que anirà acompanyada de les següents activitats formatives.

Classes teòriques

Exposició dels continguts teòrics fonamentals de la matèria per part del professor mitjançant materials audiovisuals (power point i visualització de vídeos), i amb referències a la bibliografia.

Assistència a un Col·loqui especialitzat a la Facultat de Lletres

Assistència obligatòria a un Col·loqui especialitzat (aquest any sobre pintura romànica als Pirineus), a partir del qual s'haurà de lliurar al professor un comentari escrit.

Sortides de camp i viatges d'estudi

Es duran a terme sortides de camp complementàries a les classes teòriques i es proposarà un viatge d'estudi (a Silos o a Santiago de Compostel·la)

Tutories de seguiment individual

Té per objecte veure l'evolució de l'alumne, orientar possibles interessos, i també respondre qualsevol dubte o necessitat respecte el treball individual.

Activitats complementàries

Recomanem l'assistència, sempre que sigui possible, a altres exposicions i conferències relacionades amb l'assignatura i recomanades pel professorat.

Activitats supervisades

A parir d'unes lectures específiques l'alumne haurà de participar en un parell de seminaris així com lliurar un text escrit sobre la lectura d'un article especialitzat.

Activitats formatives

Títol	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Tipus: Dirigides			
Classes Magistral	40	1,6	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17

Tipus: Supervisades

Lectura i altres	40	1,6	1, 2, 3, 5, 6, 10, 12, 14, 15, 16, 17
Seminari	20	0,8	1, 2, 3, 4, 5, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17
Tipus: Autònomes			
Estudi autònom i preparació de les proves escrites	50	2	6, 10, 13, 15, 16, 17

Avaluació

L'avaluació continuada consisteix en dos apartats:

1. Dos proves parcials que equivalen a un 50% de la nota (repartits entre el dos professor que imparteixen l'assignatura)
2. Lliurament de treballs a partir de les lectures recomanades i dels continguts seminaris celebrats en horari de classe.
3. Valoració de la participació en debats orals en seminaris específics (Catedral de Santiago i Artiste Romànics)

La qualificació final serà el resultat de la suma de la prova escrita (50%), dels treballs (40%) i de la participació oral en els debats (10%)

La revaluació està fixada de manera oficial per la Facultat, però només afectarà a efectes de la nota de l'exàmen.

Qui no hagi participat als seminaris ni entregat les activitats relacionades no pot aprovar l'assignatura.

Activitats d'avaluació

Títol	Pes	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Examens parcials (2) Els examens estaran repartits entre els dos professors que imparteixen l'assignatura	50%	0	0	1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17
Lliurament de treballs a partir de les lectures recomanades a classe i els continguts del/s seminari/s	40%	0	0	6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18
Participació en debats orals en seminaris específics (Catedral de Santiago i Artistes Romànics)	10%	0	0	1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 17, 18

Bibliografia

BIBLIOGRAFIA GENERAL

Bango, Isidro, El arte románico, Madrid, 1989.

Bango, Isidro, El románico en España, Madrid, 1992.

Enciclopedia dell'Arte Medievale, Istituto della Enciclopedia Italiana, Roma (10 vols.).

Enciclopedia del Románico en España, Fundación Santa María la Real

Yarza, Joaquín, Arte y arquitectura en España, 500-1250, Madrid, 1985.

Yarza, Joaquín, Boto, Gerardo., Claustros románicos hispanos, Edilesa, Lleó, 2000.

Escultura

Durliat, Marcel., La sculpture romane de la route de Saint-Jacques, Mont-de-Marsan, 1990.

Focillon, Henry, La escultura románica: investigaciones sobre la historia de las formas, Madrid, 1987 (1-2).

Moralejo Álvarez, Serafín, "El 1 de abril de 1188. Marco histórico y contexto litúrgico en la obra del Pórtico de la Gloria", en El Pórtico de la Gloria. Música, arte y pensamiento, Santiago de Compostela, 1988, 19-36.

Moralejo Álvarez, Serafín, "Le Porche de la Gloire de la cathédrale de Compostelle: problèmes de sources et d'interprétation", Les Cahiers de Saint-Michel de Cuxa, 16, 1985, 92-116.

Gaillard, George., Les débuts de la sculpture romane espagnole. León, Jaca, Compostella, París, 1938.

Porter, Arthur Kingsley., Romanesque Sculpture of the Pilgrimage Roads, 10 vols., Boston, 1924.

Porter, Arthur Kingsley, Spanish Romanesque Sculpture, 2 vols, New York, 1929. (ed. esp. Barcelona, 1929).

Sánchez Ameijeiras, Rocío, Senra, José Luis (eds.), El tímpano románico. Imágenes, estructuras y audiencias, Xunta de Galicia, Santiago, 2003.

Pintura

Borrás, Gonzalo, García Guatas, Manuel, La pintura románica en Aragón, Zaragoza, 1978

Castiñeiras, Manuel (ed.), Pintar fa mil anys. Els colors i l'ofici del pintor romànic, Bellaterra, 2014.

Cook, Walter. S, Gudiol Ricart, J., Pintura e imagería románica, en Ars Hispaniae, VI, Madrid, 1950 (1980).

Fernández Somoza, Gloria, Pintura románica en el Poitou, Aragón y Cataluña. La itinerancia de un estilo, Nausícaä, Murcia, 2004.

Grau Lobo, Luis, Pintura románica en Castilla y León, Valladolid, 1996.

Guardia, Milagros, San Baudelio de Berlanga, una encrucijada, Memoria Artium, 10, Barcelona, 2011.

Guardia, Milagros, San Baudelio de Berlanga, una encrucijada, Memoria Artium, 10, Barcelona, 2011.

També les monografies de la Col·lecció Zodiàque publicades per l'abadia benedictina Sainte-Marie de la Pierre-qui-vire (Yonne). La majoria han estat traduïdes al castellà per l'editorial Encuentro en les col·leccions Serie Europa Románica i Rutas románicas

BIBLIOGRAFIA ESPECÍFICA

Catalunya

Cabestany i Fort, Joan F., Matas i Blanxart, Maria Teresa, Diccionari d'arquitectura romànica catalana, Barcelona, 2006.

El Romànic i la Mediterrània. Catalunya, Toulouse i Pisa (1120-1180) eds. Manuel Castiñeiras, Jordi Camps, MNAC, Barcelona, 2008

Aragó, Navarra, La Rioja

Bango, Isidro (dir.), La Edad de un Reyno. Sancho el Mayor y sus herederos. El linaje que europeizó los reinos hispánicos, 2 vols., Pamplona, 2006.

Fernández-Ladrera, Clara, Martínez de Aguirre, Javier., Martínez Álava, Carlos. J., El arte románico en Navarra, Pamplona, 2002 (2004).

La cabecera la Catedral Calceatense y el Tardorrománico hispano, Joaquín Yarza, Isidro Bango, Francesca Español (eds.), Santo Domingo de la Calzada, 2000.

Castella

Hernando Garrido, José Luis., Escultura tardorrománica en el monasterio de Santa María la Real en Aguilar de Campoo (Palencia), Fundación Santa María la Real, Aguilar de Campoo (Palencia), 1995.

Lozano López, Esther., Un mundo de imágenes: la portada de Santo Domingo de Soria, Fundación Universitaria Española, Madrid, 2006

Ocón Alonso, Dulce, "Los ecos del último taller de Silos en el románico navarro-aragonés y la influencia bizantina en la escultura española en torno al año 1200", en el Románico en Silos. IX centenario de la consagración de la iglesia y el claustro, Silos, 1990, pp. 501-510.

Prado-Vilar, Francisco., "Saevum Fascinus. Estilo, genealogía y sacrificio en el arte románico español", Goya, 324, 2008, pp. 173-199

Galicia

Actas del Simposio Internacional sobre "O Pórtico da Gloria e a arte do seu tempo" (Santiago de Compostela 2-8 octubre de 1988), A Coruña, 1991.

Compostela y Europa. La historia de Diego Gelmírez, ed. Manuel Castiñeiras, Skira-Xunta de Galicia, Milán, 2010.

Carrero Santamaría, Eduardo, Las catedrales de Galicia durante la Edad Media. Claustros y entorno urbano, Fundación Pedro Barrié de la Maza, A Coruña, 2005.

Conant, Kenneth John, Arquitectura románica de la Catedral de Santiago de Compostela, COAG, Santiago, 1983 (1ª ed. Cambridge, Mass., 1926)

A. Artista anònim

BARTOLOMÉ, Laura., "Itinerant versus pelegrí. El "periple" del Mestre del timpà de Cabestany", *Porticvm. Revista d'Estudis Medievals*, 1 (2011), pp. 44-68.

MARTÍNEZ DE AGUIRRE, Javier., "El Maestro del claustro de la catedral de Pamplona", *Maestros del Románico del Camino de Santiago*, Aguilar de Campoo, 2010, pp. 49-85.

PRADO VILAR, Francico., "Del maestro de Orestes-Caín al maestro del Sátiro: una conferencia sobre la belleza de la tragedia y la memoria del futuro", *Maestros del Románico del Camino de Santiago*, Aguilar de Campoo, 2010, pp. 11-46.

SÁNCHEZ, Carles., "El taller de San Miguel de Biota y la escultura en Aragón y Navarra en torno al año 1200", *Porticvm. Revista d'Estudis Medievals*, 1 (2011), pp. 26-40.

B. Artista amb signatura

CASTIÑEIRAS, Manuel, "El Maestro Mateo o la unidad de las artes", *Maestros del Románico en el Camino de Santiago*, HUERTA, P.L. (ed.), Aguilar de Campoo, 2010, pp. 187-239.

GARCÍA GUINEA, Miguel Ángel, "Las huellas de Fruchel en Palencia y los capiteles de Aguilar de Campoo", *Goya*, 43-45 (1961), pp. 158-167.

LORÉS, Immaculada, "El escultor Arnau Cadell, constructor de claustros", *Románico: Revista de arte de amigos del románico*, 20 (2015), pp. 114-122.

MALLET, Géraldien, "L'oeuvre de tombier de l'atelier dit de R. de Bia au début du xiiie siècle en Catalogne du Nord", *Les Cahiers de Saint-Michel de Cuxa*, XLII (2011), pp. 51-58.

MARTÍNEZ DE AGUIRRE, Javier, "El Maestro Esteban en Pamplona ¿Arquitecto y urbanista?", *Ad Limina*, vol. VI (2015), pp. 67-97.

Selecció de textos i websites:

Fuentes y documentos para la historia del arte. III. Arte medieval. II. Románico y gótico, ed. Joaquín Yarza et alii, Barcelona, 1982.

Moralejo, Abelardo, Torres, Casimiro, Feo, Julio (eds.), *Liber sancti Iacobi "Codex Calixtinus"*, Santiago, 1951.

Websites

- *Dictionnaire raisonné de l'architecture française du XIe au XVIe siècle*, Eugène Viollet-le-Duc, 1856(
http://fr.wikisource.org/wiki/Dictionnaire_raisonn%C3%A9_de_l%E2%80%99architecture_fran%C3%A7aise
)
- Visita virtual a la catedral de santiago (
<http://www.catedraldesantiago.es/visita/visitavirtualcatedral.htm?catpres>)
- Art Medieval (www.artmedieval.net)(Dani Latorre). Fotografies i descripcions d'edificis romànics de diferents regions d'Espanya, Portugal i Catalunya
- Amigosdel Románico (AdR) (www.amigosdelromanico.org): Inventari romànic, notícies i articles d'opinió
- Romànic Aragonés (Antonio García Omedes)(www.romanicoaragones.com)
- Romànic espanyol i del Sud de França. (Antonio García Omedes)(www.arquivoltas.com)
- La frontera del Duero (Antonio Tejedor de Miguel)(www.lafronteradelduero.com)..
- Web del castell de Loarre (Antonio García Omedes)(www.castillodeloarre.org)

www.claustro.com, Juan Antonio Olañeta, web amb catàleg de crismons i altres catàlegs iconogràfics, claustres i galeries porticades.